

eenmalig te gebruiken. We beleven een overgangstijd waarin toneeldans niet alleen van zijn historische overdrachtfunctie wordt ontkoppeld, maar eigenlijk ook van een toekomst. De toekomst van ballet ligt in het heden. Was de verwerking of zelfs het afwerpen van de ballast van het verleden altijd het geval, het alleenrecht van het heden is nieuw, althans in ballet.

Er wordt reeds serieus gedacht over een distributie van technisch reproduceerbare dans via de electronic highway waarbij de verkeersdeelnemers thuis op het moment dat zij dat zelf willen willekeurig welke dansvoorstelling vanuit elke opnamehoek kunnen bekijken, en er ook 'interactief' aan kunnen deelnemen. Vooral in Frankfurt wordt door Forsythe c.s. al met interactieve video geëxperimenteerd. De nieuwe techniek opent natuurlijk enorme perspectieven voor de archivering van dans, maar ook voor de manipulatie van een choreografisch proces zelf. Electronica wordt ingeschakeld in het streven naar juist datgene wat zich nooit via de electronica laat overdragen. De vlucht van virtual reality spoort aan om intensiever naar de electronica van de menselijke beweging zelf te speuren.

Een verharding van standpunten tussen nietsonzichtig uiterlijk extremisme en new age-achtig surrealisme was daarvan in de jaren tachtig een eerste symptoom. In beide benaderingen is toeval van wezenlijk belang; enerzijds wordt dit zoveel mogelijk uitgebannen, o.a. met hulp van computerprogramma's, anderzijds wordt het toeval via de associatie & improvisatietechnieken van de dansers 'live' toegepast om de alles overheersende onvoorspelbaarheid van de natuur te demonstreren. Hoe meer we de natuur willen beheersen, hoe meer zij ons, met onvoorziene listen en streken, zal ringeloren, is daarbij het uitgangspunt. Ondertussen strijken succesrijke choreografen, hoe milieubewust zij ook wensen over te komen, nog altijd met de eer van naamloos gehouden dansers, die aan roofbouw kapot gaan.

Van projectie via dans naar injectie met dans

In die frictie tussen toegekende en opgeëiste verantwoordelijkheid op het balletpodium is een nieuwe vorm van bewegen in de

maak, waarbij de balletdansers meer hun choreografen lijken te dicteren dan andersom. In de begeleidende programmaboekjes kunnen toeschouwers steeds vaker lezen dat de choreograaf met het bewegingsmateriaal aan de slag ging dat hem door zijn of haar dansers werd aangereikt, vaak in uitputtende sessies. Al vijftien jaar geleden werden deconditionering, deformatie, deconstructie, disconnectie, decentralisatie en demontage als de nieuwe methodes geïntroduceerd, als aanval op de hermeneutiek van de menselijke fysiek: 'anatomical confusion' werd troef. Dans wordt niet meer opgevat als een logisch model of hermeneutisch academisch systeem van uiterlijk waarneembare, logisch te vatten connecties en coördinaties van de 294 gewrichten van het lichaam. Thans sporen choreografen hun dansers aan om onderhuids te gaan, in het vlees door te dringen, zich zoveel mogelijk, met hart en ziel, bloed zweet en tranen, over te geven aan anatomische verwarring, de primal scream in beweging te evenaren. Niet projectie via dans, maar injectie met dans dus. Elk punt in het lichaam kan daartoe geïsoleerd worden, als het punt waarin en waaruit energie als een onvoorspelbare stroomscheut verdwijnt en elders weer naar buiten schiet. Dans op het toneel speelt zich niet meer aan de voor het publiek waarneembare, kinetisch en motorisch inleefbare oppervlakte af, maar ergens daaronder en daarbinnen, en tegenwoordig zelfs evenzeer boven als onder de grond. Toeval is het geenszins dat zowel Forsythe als Kylian in hun laatste creaties hun dansers vloerpanelen lieten optillen om als mollen daaronder hun onnavolgbare gang te gaan. De regels ('clues' genoemd) die dansers vooraf met elkaar hebben afgesproken blijven echter aan het publiek onthouden en zijn dus even ontoegankelijk als ontwrichtend voor een visuele sleutel op het toneelbeeld. Met name Forsythe probeert al jaren een nieuwe choreografische code te ontwerpen waardoor zijn aanwezigheid als choreograaf geminimaliseerd en uiteindelijk zelfs overbodig wordt. Binnen de internationale balletwereld is dat een revolutionaire stellingname, maar Forsythe's onderzoek is in feite de logische consequentie en het onvermijdelijke resultaat van een emancipatorisch proces van de academisch getrainde dansers zelf. Een nieuwe aanval op de zelfcodering van het aca-

demisme wordt ondernomen. Die balletdansers doen namelijk niet zomaar wat, maar koppelen hun voor de buitenwacht onnavolgbare associaties en reacties enerzijds aan hun fysieke intelligentie, fantasie en observaties, anderzijds aan een reeds met Forsythe opgebouwd reservoir van ervaringen. Daartoe onderwerpt hij hen aan steeds nieuwe opdrachten.

Een grondige herdefinitie van de relatie choreograaf-balletdanser werd hoog tijd ook. Die vertraging laat zich op meerdere manieren verklaren. Om hun beslissingsbevoegdheid waar te kunnen maken moeten balletdansers niet alleen hun eigen lichaam sneller maximaal beheersen, maar moeten zij zich ook losmaken van een eeuwenoude voorstelling van het menselijk lichaam zelf. Maar weinigen zijn daar nog toe bereid. Zij worden er ook niet toe opgeleid. De ontoegankelijkheid van hun doen en laten voor het grote publiek vormt een ander obstakel. Want welke theaterprogrammeur wil in deze economisch barre tijden nog het risico nemen om zijn podium & publiek aan anatomische verwarring over te leveren? Zo lang een choreograaf geen reputatie heeft opgebouwd, blijven de zalen leeg. Nieuwkomers in dit terra incognita worden doorgaans meedogenloos met de hegomonie van hun voorgangers geconfronteerd.

Het lijdt geen twijfel dat er altijd dansers blijven die zich met hart en ziel aan de schrijfkunst van hun choreografen overleveren. Even vast staat de noodzakelijke aanwezigheid van choreografen om de dansers te sturen, in banen van geleidelijkheid te houden. Maar in die kringloop van dans lijkt het vergeldingsmoment, de *dies irae* naderbij van al dat onschuldige maagdenbloed dat na mei 1913 voor de onbevredigbare, onvoorspelbare natuur moest vloeien. Die vergelding gaat niet schoksgewijs, want de opstanding der dansers is een langzame sloop. Al enige jaren bevinden zij zich op een breukvlak, op slopershoogte: zich preparerend op hun *Sacre* die de boa constrictor verzwelgt en deze slang niet alleen van huid doet verwisselen.

Virtualiteit

Met de komst van virtuele realiteiten, en daarmee ook van virtuele religieuze bezinning, virtuele erotiek, virtuele kunst, virtuele politieke besluitvorming etc. is de moeder-